

Täydennyksiä ”Muuttuva pesimälinnusto” -kirjan tietoihin

Risto A. Väisänen, Esa Lammi ja Pertti Koskimies

Huhtikuun 1998 lopussa ilmestyi käsikirja *Muuttuva pesimälinnusto*, joka käsitteli Suomen pesimälinnuston koostumusta ja vaihteluita tällä vuosisadalla (Väisänen ym. 1998). Täydennämme tässä kirjoituksessa kirjan tietoja ja korjaamme muutamia siihen jääneitä virheitä.

Lajin kannanarviot

BirdLife International laatii kirjaa koko Euroopan lintukannoista ja pyysi sitä varten kesällä 1998 ajantasaistetut arviot Suomen pesimälajien kannoista. Tarkoitukseen lähetettiin 1990-luvun puolivälille soveltuvat kantojen arviot, jotka ovat esillä *Muuttuvan pesimälinnuston* taulukossa 17. Lumihanhi jätettiin kuitenkin pois, koska BirdLife ei lue sitä Euroopan pesimälintuihin, mutta mukaan otettiin Suomelle uutena pesimälajina merimetso, joten kokonaislajimäärä pysyi 248:na. Lisäksi yhdeksän muun lajin arvioita tarkennettiin (taulukko 1). Näiden lintujen kannat ovat yleensä voimakkaassa kasvuvaiheessa. Seuraavassa ovat muutosten perustelut (suluisissa ovat vanhojen ja uusien pariarvioiden vaihteluvälit):

Merimetso (– → 130–140 paria) pesi ensi kerran Suomessa v. 1996. Silloin löytyi 10 parin yhdyskunta ja seuraavana vuonna 24 paria kahdesta koloniasta (Rusanen ym. 1998). Kesällä 1998 Suomessa pesi jo noin 130 paria (Pekka Rusanen).

Kiljuhanhi (10–20 → 0–10 paria). Pohjoismaiden kanta on jatkuvasti vähentynyt 1990-luvulla (Tolvanen ym. 1997). Vuosina 1996–1998 Suomesta ei ole löydetty

yhtään pesintää sinnikkäistä etsinnöistä huolimatta.

Merihanhi (1300–1500 → 2000–2500 paria). Muutama vuosi sitten Suomen pesimäkanta oli 1400 paria, mutta ei-sukukypsää, pesimätöntä kannanosaa oli lisäksi yli 4000 yksilöä (Hario 1996).

Kanadanhanhi (800–1200 → 2000–4000 paria). Pesivien parien määräksi arvioitiin vuonna 1996 jopa 3000–3500, ja lisäksi esiaikuisia lienee ollut vähintään sama määrä (Vikberg & Tiainen 1996). Metsästyspaine on ollut kova aivan viime vuosina, mutta kannan kehityksestä ei saada enää niin tarkkoja tietoja kuin aikaisemmin. Niinpä kannanarvio on epätarkka, josta kertoo sen suuri vaihteluväli (Pentti Vikberg).

Valkoposkihanhi (15–25 → 80–120 paria). Suomen kanta kasvaa voimakkaasti. Helsingissä pesi kesällä 1997 jo 46–50 paria (Lehikoinen & Ojala 1998).

Harmaasorsa (70–130 → 100–300 paria). Havaintomäärä on kasvanut Eläinmuseon vesilintuseurannan aineistossa.

Merikotka (100–120 → 110–130 paria). Vuonna 1996 Suomessa todettiin 113 asuttua reviiriä, ja kannan vuotuinen kasvuprosentti jaksolla 1992–1996 oli 8,5 % (Stjernberg ym. 1997).

Maakotka (240–270 → 300–350 paria). Vuoden 1997 aikana tuli tietoon 17 uutta reviiriä. Tunnettuja maakotkareviirejä oli kaikkiaan 308 (Ollila 1998).

Sääksi (950–1050 → 1150–1300 paria).

Saurolan (1997) mukaan Suomessa oli jo 1990-luvun puolivälissä 1200(–1300) asuttua reviiriä.

Kehtääjä (2500–4000 → 3000–5000 paria). Lajin ydinalueelta Kymenlaaksosta ilmoitettiin lämpimän alkukesän 1995 jälkeen lähes 330 reviiriä, vaikka vain osa männiköistä laskettiin yölaularajaretkillä (Ilomäki 1996). Kaakkois-Suomessa näyttää siis pesivän ainakin joinakin vuosina selvästi enemmän kehtääjiä kuin tähän asti on oletettu. Peiposen (1983) esittämä 3000–5000 parin kannanarvio saattoi olla liian pieni 1970-lukua ajatellen, mutta soveltunee nykyoloihin.

Lajin tulovuosisikymmenet

Muuttuvan pesimälinnuston liitetaulukossa 18 esitetään Suomen pesimälinnuston tulokaslajien tulovuosisikymmenet. Ne tarkoittavat Suomeen 1800- ja 1900-luvuilla kotiutuneilla uudistulokkailla sitä vuosikymmentä, jolloin laji alkoi pesiä maassamme todennäköisesti lähes vuosittain. Yksittäisiä pesimähavaintoja voi olla tiedossa aikaisemminkin.

Tulovuosisikymmenten pohjana olivat Olli Järvisen (Järvinen & Ulfstrand 1980) ja Tapio Solosen (1985) kokoamat tiedot. Järvinen esitti tulokkaat 1850-luvulta alkaen ja Solosen *Suomen linnusto* -kirjan sivun 12 taulukossa 4 olivat ryhminä 1700-luvun tulokkaat, 1800-luvun tulokkaat, ja eri vuosikymmenillä vakiintuneet lajit 1860-luvulta alkaen. Solosen taulukon otsake oli kuitenkin ”Viimeisen parin sadan vuoden aikana Suomen linnustoon vakiintuneita pesimälajeja ...”, ei pesimälajit. Hän ei siis tarkoittanut listaansa

Taulukko 1. Arviot kymmenen lajin Suomen pesimäkannoista v. 1998.**Table 1.** Pair numbers breeding in Finland for ten species. Estimates have been updated from those of Väisänen et. al. (1998) for the year 1998.

		Parimäärä <i>Pair number</i>		
		keskikanta <i>average</i>	minimi <i>minimum</i>	maksimi <i>maximum</i>
Merimetso	<i>Phalacrocorax carbo</i>	130	130	140
Kiljuhanhi	<i>Anser erythropus</i>	5	0	10
Merihanhi	<i>Anser anser</i>	2300	2000	2500
Kanadanhanhi	<i>Branta canadensis</i>	3000	2000	4000
Valkoposkianhi	<i>Branta leucopsis</i>	100	80	120
Harmaasorsa	<i>Anas strepera</i>	200	100	300
Merikotka	<i>Haliaeetus albicilla</i>	120	110	130
Maakotka	<i>Aquila chrysaetos</i>	320	300	350
Sääksi	<i>Pandion haliaetus</i>	1200	1150	1300
Kehräjä	<i>Caprimulgus europaeus</i>	4000	3000	5000

täydelliseksi ja jätti pois mm. mustarastan ja sirittäjän, joiden tulovuosisikymmenen arviointi oli vaikeaa.

Pekka Loivaranta, joka on selvitelty Suomen lintulajien ensihavaintoja (Loivaranta 1998), kysyi kirjeessään 12.7.1998, miksi *Muuttuva pesimälinnusto* -kirjassa ei anneta tulovuosisikymmentä seuraaville seitsemälle lajille: kangaskiuru, rautiaisen, mustarastas, sirittäjä, vuorihemppo, tundraurpiainen ja kirjosiipikäpylintu. Voidaanko nämä lajit todella lukea Suomen vanhaan pesimälinnustoon, joka pesi täällä ennen lintututkimuksen alkua 1800-luvun alussa?

Aloitamme listan helpoimmista lajeista eli kangaskiurusta, vuorihemposta, tundraurpiaisesta ja kirjosiipikäpylinnusta, jotka voi kohtuullisen hyvin perustein lukea Suomen vanhaan peruslajistoon.

Kangaskiurun 1800-luvun aineistot ovat niukat. On kuitenkin vaikea hyväksyä tulovuosisikymmeneksi esim. 1820-lukua, jolloin ensihavainto tehtiin syksyllä Kuopiossa. Julius v. Wright (1857) nimittäin mainitsee lisäksi, että laji on ”*i det sydligare och vestra Finland på sednare tid befunnits vara temligen allmän, i synnerhet sträcktiden om våren*”. Voimme otaksua, että lajin vähäinen kanta on ”aina” pesinyt Etelä-Suomen kalliometissä ja harjukankailla, ja että heikon havainnoinnin vuoksi kangaskiuru on jäänyt löytämättä suuressa osassa 1800-lukua. Myös seuraava teksti tukee päätelmän logiikkaa: ”... *då skogorna som bekant började sprida sig över Norden många årtusenden före vår tideräkning, finns det all anledning förmoda att trädlärkan är en mycket gammal nordisk fågel, som i*

årtusenden has häckat hos oss ...” (Guil-dal 1959).

Vuorihempon levinneisyyden voi olettaa viime vuosisatoina ulottuneen Norjasta Suomen puolelle. 1800-luvun niukoissa tutkimuksissa on ollut hankalaa erottaa vähät vuorihempot suurista urpiaismassoista.

Tundraurpiaista ei aikaisemmin tunnistettu omaksi lajikseen, vaan se kirjautui urpiaiseksi. Tundraurpiainen lienee urpiaisen tavoin nomadinen laji, jonka kanta siirtyilee edestakaisin Euraasian pohjoisreunan tundramaisissa osissa.

Kirjosiipikäpylinnun Euraasian kanta siirtyilee myös edestakaisin havumetsävyöhykkeen pohjoisosissa. Lajin voi tulkita kuuluneen viime vuosisadat Suomen pohjoisten erämaiden lajistoon, mutta vain mitätön osuus pesinnöistä on havaittu.

Listan kolme muuta lajia ovat hankalampia.

Rautiaiseen voi kuitenkin soveltaa samaa logiikkaa kuin edellä vuorihemppoon. Rautiaisen pohjoinen esiintymä on vanhaa perua, joten laji lienee kuulunut Lapin linnustoon jo 1800-luvun alussa. Kolthoff & Jägerskiöld (1898: 27) kuvaavat lajin esiintymisen Pohjoismaissa seuraavasti: ”*Järnsparfven kan hos oss sägas vara en subalpin fågel, som tilltager i antal mot Norden och har sitt egentliga hem i Lapplands skogar, där han allmänt häckar.*”

Jäljellä olevista kahdesta eteläisestä tai kaakkoisesta tulokkaasta **mustarastas** on selvästi helpommin havaittava. Se on

syystä muuttaa 1800-luvun tulokkaaksi. v. Haartmanin ym. (1963–1972) luettelemat löytötiedot alkavat 1840-luvulta, mutta pesintä varmistui kuitenkin vasta 1890-luvulla. Teoksessa *Nordens fåglar* (Jägerskiöld & Kolthoff 1926: 7) on J. A. Palménin luonnehdinta, että ”*Under 1880-talet var han ännu rätt sällsynt.*” Niinpä lajin tulovuosisikymmeneksi voisi jonkinlaisena kompromissina ottaa 1870-luvun otaksuen, että laji pesi jo silloin useimpina vuosina Suomessa.

Sirittäjä havaittiin 1830-luvulla useina vuosina Kuopiossa (J. v. Wright 1857). Magnus von Wright (1859) kertoi, että laji ”*förekommer temligen sparsamt hos oss, men liksom föregående ände upp i Kuopiotrakten (vid Haminalaks), dåck icke allårli-gen. Häromkring Helsingfors finnas några par under hvarje sommar.*” Koska lajia oli joinakin vuosina jo 1830-luvulla sangen kaukana Suomen kaakkoisrajasta (Kuopiossa) ja koska havainnointi oli liki olematonta Kaakkois-Suomessa 1800-luvun alussa, voitaneen sirittäjä lukea vakiintuneeksi Suomeen jo viime vuosisadan alussa.

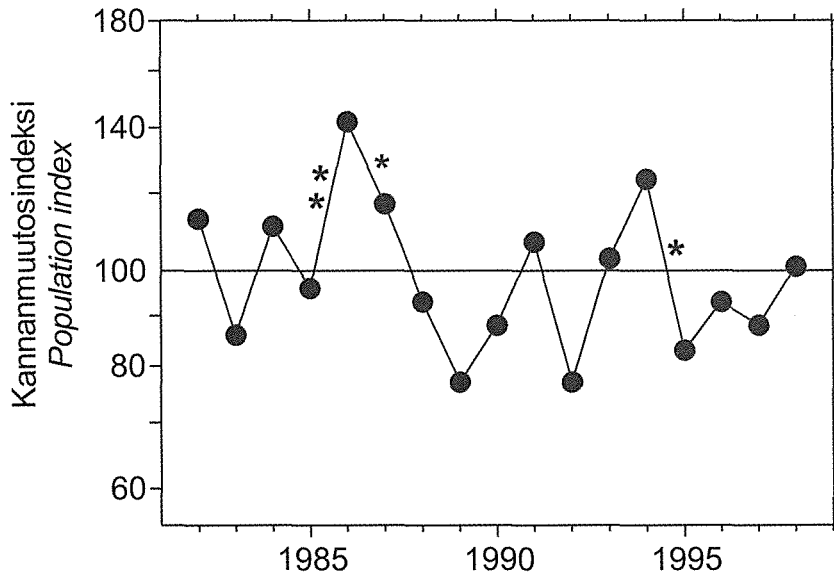
Tiivistämme seitsemän ongelmalajin tarkastelun seuraavasti: Mustarastan tulovuosisikymmeneksi on syytä muuttaa 1870-luku *Muuttuvan pesimälinnuston* taulukkosivuille 537 ja 540. Muut kuusi lajia voidaan lukea vanhaan pesimälinnustomme.

Korjauksia kahteen kuvaan

Kirjaa viimeisteltäessä jäi kahteen kuvaan virheitä:

Sivu 302: **tunturikiurun** *Eremophila alpestris* tiheyskartassa A1 olevat mustat pesimisvarmuuksien muutosmerkit tulee jättää huomiotta, koska ne ovat peräisin kiurun kartasta (huomasimme virheen filmin-tekovaiheessa, mutta kirjapaino ei tehnyt korjausta).

Sivu 479: **pohjansirkun** vuotuisten kannanmuutosten kuvaan ovat vaihtuneet peltosirkun tiedot. Pohjansirkun oikeat arvot vuosilta 1982–1995 ovat kirjan taulukossa 20 sivulla 546. Esitämme ohessa uuden kuvan (kuva 1), jossa aikasarjaa on jatkettu kolmella viime vuodelle. Vuonna 1986 oli paljon pohjansirkkuja, mutta muutos vuosisivaihtelussa ei ole suuntauksia.

Kuva 1. Suomen pohjansirkkukannan vuosivaihtelut 1982–1998. Tilastollisesti merkitsevät muutokset vuosien välillä on merkitty seuraavasti: * = $P < 0.05$, ** = $P < 0.01$.

Fig. 1. Annual changes of the breeding population of the Rustic Bunting *Emberiza rustica* in Finland. The mean index for 17 years is 100. Asterisks denote statistically significant changes between the years: * = $P < 0.05$, ** = $P < 0.01$.

Kiitokset

BirdLife Internationalille toimitetut kannanarviot päätettiin yhdessä Juha Tiaisen kanssa. Niitä varten saatiin arvokkaita tietoja Pekka Rusaselta ja Pentti Vikbergiltä. Pekka Loivaranta aktivoi meidät harkitsemaan uudelleen lintujen tulovuosikymmeniä. Lopuksi esitämme Jari Kostetin piirtämän heinäkurpan kuvan, joka oli painettaessa lentänyt pois sivulta 495. Väli-täköön kurppa kiitokset saamastamme ystävällisestä palautteesta!

Summary: Supplements to the handbook "Muuttuva pesimälinnusto (Distribution, numbers and population changes of Finnish breeding birds)"

National population estimates presented for 248 breeding bird species in the book of Väisänen et al. (1998) were valid for the mid 1990s. BirdLife International requested updated estimates in 1998, which caused changes in ten species, most of which are rapidly increasing (Table 1). The decade of colonization of the Blackbird *Turdus merula* is missing (in Table 17 on p. 537 and in Table 18 on p. 540). The proper value is 1870. In the density map of the Shore Lark *Eremophila alpestris* (map A1 on page 302) there are black plus and minus signs that are not valid (the signs are those of the Meadow Lark *Alauda arvensis*). On page 479, the diagram B5 indicating the annual changes of the breeding population of the Rustic Bunting *Emberiza rustica* in Finland is wrong. It contains the index values of the Ortolan Bunting *E. hortulana*. Valid index values of the Rustic Bunting were tabulated on the page 546 of the book, and updated data of population trends in 1982–1998 are presented here in Fig. 1.

Kirjallisuus

- Guidal, J. A. 1959: Trädlärkan. – Teoksessa: Blädel, N. (toim.): Nordens fåglar i färg, Allhems Förlag, Malmö: band 1, 32–37.
- v. Haartman, L., Hildén, O., Linkola, P., Suomalainen, P. & Tenovuoto, R. 1963–1972: Pohjolan linnut värikuvin. – Otava, Helsinki. 1092 s.
- Hario, M. 1996: Merihanhi (Anser anser). – Teoksessa: Lindén, H., Hario, M. & Wikman, M. (toim.): Riistan jäljille. Riista- ja Kalatalouden Tutkimuslaitos & Edita: 126–128.
- Ilomäki, T. 1996: Kehräjäjäkesä 1995 ja kehrääjäprojekti 1996. – Lintukymi 18: 32–33.
- Järvinen, O. & Ulfstrand, S. 1980: Species turnover of a continental bird fauna: Northern Europe, 1850–1970. – Oecologia (Berl.) 46: 186–195.
- Jägerskiöld, L. A. & Kolthoff, G. 1926: Nordens fåglar (andra upplagan). – Albert Bonniers Förlag, Stockholm, 523 s.
- Kolthoff, G. & Jägerskiöld, L. A. 1898: Nordens fåglar. – F. & G. Beijers Bokförlagsaktiebolag, Stockholm. 343 s.
- Lehikoinen, A. & Ojala, M. 1998: Kesäkatsaus 1997. – Tringa 25: 106–114.

- Loivaranta, P. 1998: Suomen lintujen ensihavainnot. – Bongari 12: 88–101.
- Ollila, T. 1998: Maakotkien pesintä vuonna 1997 (Pair numbers and nesting success of the Golden Eagle in Finland). – Linnut-vuosikirja 1997: 5–6.
- Peiponen, V. A. 1983: Kehräjä *Caprimulgus europaeus*. – Teoksessa: Hyttiä, K., Koistinen, J. & Kellomäki, E. (toim.): Suomen lintuatlas, Lintutieto Oy, Helsinki: 260–261.
- Rusanen, P., Mikkola-Roos, M. & Asanti, T. 1998: Merimetsokannan kehitys ja siihen vaikuttavat tekijät Itämeren piirissä (Distribution and population changes in Cormorant *Phalacrocorax carbo sinensis* in the Baltic area). – Linnut-vuosikirja 1997: 25–38.
- Saurola, P. 1997: Suomen sääket 1995–1996: kannan koko, pesimätulos ja pesintäajan vaihtelu (Finnish Ospreys *Pandion haliaetus*). – Linnut-vuosikirja 1996: 35–40.
- Solonen, T. 1985: Suomen linnusto. – Lintutieto, Helsinki. 280 s.
- Stjernberg, T., Koivusaari, J. & Högmänder, J. 1997: Suomen merikotkat 1995–1996 (The population size and nesting success of the White-tailed Sea Eagle in Finland in 1995–1996). – Linnut-vuosikirja 1996: 25–32.
- Tolvanen, P., Markkola, J., Pynnönen, J. & Karvonen, R. 1997: Kiljuhanhen seuranta ja suojelu (Monitoring and protection of the Lesser White-fronted Goose *Anser erythropus*). – Linnut-vuosikirja 1996: 2–11.
- Vikberg, P. & Tiainen, J. 1996: Kanadanhanhi (*Branta canadensis*). – Teoksessa: Lindén, H., Hario, M. & Wikman, M. (toim.): Riistan jäljille. Riista- ja Kalatalouden Tutkimuslaitos & Edita: 122–125.
- Väisänen, R. A., Lammi, E. & Koskimies, P. 1998: Muuttuva pesimälinnusto (Distribution, numbers and population changes of Finnish breeding birds). – Otava, Helsinki. 567 s.
- v. Wright, J. 1857: Kuopiotraktens fogelfauna. – Bidrag till Finlands Naturkännedom 2: 1–52, 131.
- v. Wright, M. 1859: Finlands foglar, hufvudsakligen till deras dräkter beskrifna. Första afdelningen. – Bidrag till Finlands Naturkännedom 5: 1–315.
- Kirjoittajien osoite / Authors' address
- Eläinmuseo
PL 17
FIN-00014 Helsingin yliopisto
Saapunut / Received 12.3.1999

